

КРИМ У ПІТЬМІ

ПРИДУШЕННЯ НЕЗГОДИ

AMNESTY
INTERNATIONAL

Amnesty International – це глобальний рух, що об'єднує понад 7 мільйонів людей, які виступають за світ, де загально визнані права людини доступні кожному та кожній.

Ми прагнемо до того, аби кожна людина могла користуватися усіма правами, проголошеними у Загальній декларації прав людини та інших міжнародних правозахисних стандартах.

Ми не залежимо від жодних урядів, політичних ідеологій, економічних інтересів і релігійних поглядів та великою мірою існуємо коштом членських внесків і добровільних пожертв.

Cover photo: Armed men stand guard in front of the entrance of the Mejlis of the Crimean Tatar people (the single highest executive-representative body of the Crimean Tatars) in Simferopol on September 16, 2014. Russian police on September 16 raided the assembly of pro-Kiev Crimean Tatars, activists told AFP, days after Crimean residents overwhelmingly backed pro-Kremlin parties in polls. Authorities also raided the homes of two Tatar activists in what the leader of the Tatar governing body, the Mejlis, called the start of «direct repressions» against the peninsula's pro-Kiev community.

© AFP PHOTO / MAX VETROV
(Photo credit should read MAX VETROV/AFP/Getty Images)
First published in 2016
by Amnesty International Ltd
Peter Benenson House, 1 Easton Street
London WC1X 0DW, UK

Index: EUR 50/5330/2016

Original language: English

ЗМІСТ

ВСТУП	1
МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ	4
ЗАБОРОНА МЕДЖЛІСУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ ТА ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЙОГО ЛІДЕРІВ	5
НАСИЛЬНИЦЬКЕ УТРИМАННЯ У ПСИХІАТРИЧНІЙ УСТАНОВІ ТА КРИМІНАЛЬНА СПРАВА ПРОТИ ІЛЬМІ УМЕРОВА, ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ МЕДЖЛІСУ	7
ДОСУДОВЕ УТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ МЕДЖЛІСУ АХТЕМА ЧИЙГОЗА ПРОТЯГОМ 18 МІСЯЦІВ ЗА НАДУМАНИМИ ЗВИНУВАЧЕННЯМИ	10
НАСИЛЬНИЦЬКЕ ЗНИКНЕННЯ ЕРВІНА ІБРАГІМОВА ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ЗВИНУВАЧЕННЯМ У ЧЛЕНСТВІ У «ТЕРОРИСТИЧНІЙ» ОРГАНІЗАЦІЇ	14
«Севастопольська четвірка»	15
Утиски, побиття та кримінальне переслідування активіста-правозахисника Еміра-Усеїна Куку	16
Кримінальне переслідування та тримання під вартою Мусліма Алієва через критику ним релігійних лідерів	18
ЦЬКУВАННЯ АДВОКАТІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НАД СПРАВАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З «ТЕРОРИЗМОМ» ТА «ЕКСТРЕМІЗМОМ»	20
КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ТА ЦЬКУВАННЯ ЖУРНАЛІСТА МИКОЛИ СЕМЕНИ	22
РЕКОМЕНДАЦІЇ	24

ВСТУП

Протягом двох з половиною років, що минули від окупації та анексії Криму Росією в лютому-березні 2014, півострів змінився до непізнання. Порушивши міжнародне право, Росія повністю включила півострів до складу федерації та повністю насадила своє законодавство, включно з його найбільш репресивними елементами.

Анексія Криму подавалась як виправлення історичної помилки, у Москві та в Криму її проголосили істинним поверненням до природного стану речей. Ця ідея справді набула величезної популярності в Росії, і на самому півострові багато людей її підтримали. Але наскільки саме багато, неможливо сказати: важко приймати на віру результати «референдуму», що відбувся невдовзі після окупації, враховуючи, наскільки затято придушували незгодні голоси. Майже два роки потому тиск з боку місцевої та федеральної влади не зменшився. Їм недостатньо включення півострова до Російської Федерації: вони вимагають цілковитого прийняття цього жорстокого факту, зображуючи – і переслідуючи – тих, хто цьому протидіє, як екстремістів і терористів.

Як найбільш організований осередок спротиву, кримські татари взяли на себе найпотужніший удар цього гніту. Їхній головний представницький орган – Меджліс – заборонили як екстремістську організацію; його лідерів вигнали з Криму або ж відкрили проти них кримінальні справи за низкою надуманих звинувачень. Більшість інших противників анексії Криму, серед яких проукраїнські активісти, протягом кількох тижнів до та одразу після анексії була змушена втекти або замовчати під тиском де-факто влади та підконтрольних їй сил, таких як збройні угруповання так званої «кримської самооборони». Багато хто з них зник за насильницьких обставин.¹ Справа журналіста Миколи Семени підкреслює, яка небезпека чекає на тих, хто досі наважується висловлювати свою думку.

Окрім переслідування окремих активістів, про яких ідеться в цьому звіті, репресивне законодавство Росії було застосоване на повну силу, щоб жорстко обмежити свободу зібрань та суттєво звузити свободу слова в медіа.

Громадські протести фактично викоринили. Після анексії Криму Росією місцева де-факто влада півострова заборонила незалежні політичні, культурні та інші заходи.

¹ Більше інформації можна знайти у наступних публікаціях Amnesty International: «Кримські татари: Під загрозою переслідувань та утисків у новому Криму» від 23 травня 2014, доступне за посиланням <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2014/05/crimean-tatars-risk-persecution-and-harassment-new-crimea/> (доступ 12 грудня 2016) та «Україна: Рік потому: Порушення права на свободу вираження поглядів, зібрань та асоціацій у Криму», звіт від 18 березня 2015, доступний за посиланням <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR50/1129/2015/en/> (доступ 12 грудня 2016).

Це торкнулось усього, від вуличних протестів до традиційних пам'ятних і культурних подій, що проводили кримські татари, та зібрань, де популяризували українську культуру. Були окремі винятки, коли такі зібрання дозволяли, але зазвичай це відбувалося у віддалених локаціях та за значно обмежених умов.² Останнім часом громадські протести у столиці Криму Сімферополі повністю заборонили, коли де-факто мер Сімферополя 7 березня видав розпорядження про заборону всіх масових громадських, культурних, розважальних та інших заходів, окрім організованих владою.

До окупації півострова та його анексії Росією ЗМІ у Криму переважно працювали вільно: будь-хто мав доступ до друкованих ЗМІ, радіо та телебачення, що критично ставилися до влади. Це вже втрачено. Вже у 2014 році де-факто влада поставила вимогу, щоб усі ЗМІ перереєструвалися згідно з російським законодавством до 1 квітня 2015 року. Тоді вони безпідставно відмовили у реєстрації деяким ЗМІ, зокрема провідним медіа, що здійснювали мовлення кримськотатарською мовою. Хоча багато з них кілька разів подавали заяву на перереєстрацію, зрештою вони були вимушені переїхати або закритися.³ Принаймні три телеканали, дві новинні агенції та інші незалежні медіа були закриті. Ті, що переїхали до материкової України, зокрема популярний телеканал кримськотатарською мовою АTR, відтоді втратили можливість вільно робити репортажі з півострова та транслювати своє мовлення в Крим. Як і кілька інших ЗМІ, телеканал АTR також позбавили можливості здійснювати трансляцію на півострів через інтернет. У відповідності до російського законодавства, яке дозволяє владі блокувати доступ до певних веб-сторінок без постанови суду за ймовірні порушення російського законодавства у сфері боротьби з екстремізмом або за заклики до «несанкціонованих» громадських зібрань, сайт телеканалу включили до так званого Єдиного реєстру онлайн-ресурсів, які «містять інформацію, поширення якої в Російській Федерації заборонено». Інтернет-провайдери тепер зобов'язані блокувати доступ до їхнього сайту, а інтернет-користувачі з Криму повідомляли, що від 3 серпня 2016 року сайт каналу для них недоступний. Водночас кореспонденти каналу не можуть відкрито працювати в Криму. Згідно з російським законодавством, така діяльність поставила б їх під ризик кримінального переслідування за те, що канал вважає, що півострів слід повернути під контроль України, та за його критику російської влади.

Водночас із забороною Меджлісу та придушенням опозиційних ЗМІ влада спрямувала свій тиск на відомих активістів, намагаючись ліквідувати останні залишки незгоди з анексією півострова. Головним інструментом цих утисків стало кримінальне переслідування за російським законодавством про боротьбу з тероризмом та екстремізмом. Усе більшої кількості людей висувують доволі сумнівні звинувачення у членстві в Хізб ут-Тахрір, забороненій в Росії організації. Чотирьох з них засудили на судових процесах, що відбувалися за межами Криму.

Жодним чином не просунулось розслідування сплеску насильницьких зникнень, що відбулися невдовзі після анексії півострова, включаючи принаймні шість випадків,

2 Знову ж, ці зміни завдали визначної шкоди кримськотатарській спільноті. Наприклад, роками члени спільноти 18 травня проводили меморіальні заходи по всьому Криму. У цей день 1944 року все кримськотатарське населення депортували до віддалених територій СРСР, після чого їм не дозволяли повернутися на батьківщину до кінця 1980-х. У 2014 членам спільноти дозволили зібратися 18 травня для вшанування пам'яті лише в одній віддаленій місцевості в присутності численних правоохоронних сил. Однак у 2015 в цей день не дозволили жодних меморіальних зібрань, а в 2016 спільнота навіть не намагалася подати заяву на отримання дозволу, оскільки знала, що все одно його не отримає.

3 Більше інформації можна знайти тут: Amnesty International, «Кримськотатарські ЗМІ закриваються, коли мине кінцевий термін безпричинно призначеної реєстрації» від 31 березня 2015, доступне за посиланням <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/03/crimean-tatar-media-will-shut-down-as-arbitrary-registration-deadline-expires/> (доступ 12 грудня 2016).

раніше задокументованих Amnesty International в Криму (і до 18 випадків, задокументованих іншими НУО).⁴ Безкарність за скоєння цих кричущих правопорушень залишила довготривалі наслідки. Ще принаймні один активіст, кримський татарин Ервін Ібрагімов, зник за насильницьких обставин у 2016 році.

Хоча мало хто сумнівається, що більшість населення підтримувало та продовжує підтримувати включення півострова до складу Російської Федерації, так само очевидним є те, що це завдало чималого удару по правах тих, хто виступає проти цього. Поширивши стримувальне російське законодавство на Крим, де-факто влада значно обмежила свободу зібрань і об'єднань та свободу вираження думки. Безліч людей опинились на лаві підсудних, а судові процеси проти них кричуще порушують стандарти справедливого суду.

Як би не сприймали й не подавали це питання в Москві, залишається фактом те, що за міжнародним законодавством Росія є державою-окупантом і, як така, має чіткі зобов'язання. Це означає, що влада не може вносити незворотні зміни у законодавче поле Криму. Згідно зі Статтею 43 Гаазької конвенції та Статтею 64 Четвертої Женевської конвенції 1949 року, Росія, як окупаційна держава, повинна поважати кримінальне законодавство, що діяло, коли вона окупувала територію. Хоча Росія може вносити окремі зміни до відповідних законів, щоб забезпечити «безпеку окупаційної держави», а також може проголошувати «каральні заходи для власного захисту», вона не може повністю замінювати місцеве чинне право на своє національне законодавство або змінювати закон «лише для того, щоб узгодити його з власними правовими концепціями».⁵ Те, наскільки цілковито Росія замінила кримінальні закони України на закони Росії, є порушенням міжнародного гуманітарного права. В будь-якому разі, згідно зі Статтею 76 Четвертої Женевської конвенції 1949 року держава-окупант не може перевозити в'язнів за межі окупованої території. Таким чином, всі цивільні, заарештовані в Криму, мають поставати перед судом саме на цій території та законно не можуть бути перевезені до Росії. Зобов'язання Росії поважати права, гарантовані Європейською конвенцією з прав людини, за будь-яких обставин залишаються дійсними, навіть якщо за цим явно не спостерігають.

4 Після анексії Росією українського Криму в березні 2014 Amnesty International задокументувала дедалі більшу кількість порушень прав людини з боку де-факто влади. У березні 2015 організація оприлюднила звіт «Україна: Пік потому: Порушення права на свободу вираження поглядів, зібрань та асоціацій у Криму» (Індекс AI EUR 50/1129/2015, доступний за посиланням <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR5011292015ENGLISH.pdf>), в якому подається детальний огляд усіх тривожних фактів, включно з кількома випадками насильницьких зникнень. Більше інформації про насильницькі зникнення в Криму можна знайти в матеріалі Amnesty International «Крим: Пік після анексії; критиків цькують, атакують і змушують мовчати» від 18 березня 2015 року, доступний за посиланням <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/03/cremea-annexation-critics-attacked-and-silenced/> (доступ 12 грудня 2016).

5 Дивіться також коментар Міжнародного Комітету Червоного Хреста від 1958 року щодо Конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідники Amnesty International провели понад 50 інтерв'ю в Криму та в Києві, щоб скласти цей звіт. Делегати Amnesty International відвідали півострів наприкінці вересня 2016, зокрема були в Алушті, Бахчисараї, Білогірську, Сімферополі, Севастополі, Кореїзі та Ялті. Там делегати збирали свідчення та фотодокази численних порушень прав людини, яких особливо зазнають найбільш активні члени кримськотатарської спільноти, які чинять протидію російській окупації та анексії Криму. Представники Amnesty International поспілкувалися з жертвами чи їхніми родичами, адвокатами, місцевими кримськотатарськими активістами та журналістами. Особа більшості опитаних не розголошується через високу ймовірність репресій проти них. Amnesty International також направляла запити на зустрічі із представниками де-факто влади, проте ці запити не були задоволені. Зокрема, де-факто прокуратура не відповіла на лист Amnesty International, у той час як представники де-факто Уповноваженої з прав людини в Криму відповіли організації, що вона була в подорожі й не могла їх прийняти, і не запропонували нікого натомість.

ЗАБОРОНА МЕДЖЛІСУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ ТА ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЙОГО ЛІДЕРІВ

Меджліс кримськотатарського народу (далі – Меджліс) – це виборчий орган, який голосується на неофіційному з'їзді кримськотатарського народу Курултаї, щоб безпосередньо представляти спільноту перед органами місцевої та центральної влади. Члени Меджлісу, зокрема його нинішні та колишні лідери, стали жертвами утисків, насильницького вигнання та кримінального переслідування, в той час як сам представницький орган відразу ж позбавили помешкань, формально попередили не займатися «екстремістською» діяльністю (критикою нових політичних реалій на півострові), а не так давно його було оголошено незаконною «екстремістською» організацією. Кілька активістів, пов'язаних із Меджлісом, наразі на лаві підсудних. Їхні справи задокументовані нижче.

15 лютого 2016 року де-факто прокуратура Криму порушила справу про заборону Меджлісу через мирний спротив з боку її лідерів проти російської окупації й анексії Криму, стверджуючи, що це начебто «екстремістська» організація. Ще раніше лідера Меджлісу Рефата Чубарова змусили покинути Крим, як і його попередника Мустафу Джемілева, активіста-ветерана правозахисного руху та неформального лідера кримських татар, який також відкрито виступав проти окупації. До цього Меджліс був вимушений покинути свою будівлю в столиці Сімферополі, коли суд постановив, що власник будинку, благодійна «Фундація «Крим», не мав права здавати його в оренду, і наказав звільнити будівлю, а тоді наклав арешт на майно за те, що власнику не вдалося виселити орендарів.

17 березня Верховний суд Криму розпочав слухання справи проти Меджлісу, порушеної де-факто прокуратурою, яка стверджувала, що це «екстремістська» організація. Судове розслідування ґрунтувалось переважно на висловлюваннях виселеного голови Меджлісу Рефата Чубарова, який відмовлявся визнавати законність російської анексії Криму, закликав до економічної та енергетичної блокади півострова з боку материкової України та неодноразово закликав повернути півострів під контроль України.⁶ 26 квітня справа завершилась остаточним закриттям і заборною Меджлісу. Хоча вже 13 квітня де-факто прокурорка Криму постановила призупинити діяльність Меджлісу, в той час як 18 квітня російське Міністерство юстиції внесло його до офіційного реєстру «екстремістських організацій». Статус «екстремістської організації» означав для Меджлісу, що його членам та прихильникам з місцевих організацій по всьому Криму, як «екстремістам», загрожували кримінальні переслідування. Тим часом, заступників голови Меджлісу Ахтема Чийгоза та Ільмі Умерова, які залишились у Криму, судять за надуманими звинуваченнями.

6 Amnesty International, «Крим: Ініціатива припинення роботи Меджлісу знаменує кульмінацію репресивних заходів проти кримськотатарської спільноти», доступне за посиланням <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/3655/2016/en/> (доступ 12 грудня 2016).

НАСИЛЬНИЦЬКЕ УТРИМАННЯ У ПСИХІАТРИЧНІЙ УСТАНОВІ ТА КРИМІНАЛЬНА СПРАВА ПРОТИ ІЛЬМІ УМЕРОВА, ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ МЕДЖЛІСУ

У Росії абсолютна лояльність обов'язкова. Ми – єдині, хто не демонструє цього владі. Їм не потрібна наша любов, їм потрібен наш страх» – кримськотатарський активіст Ільмі Умеров в інтерв'ю з Amnesty International 28 вересня 2016 року.

Після того, як влада Росії та Криму змусила покинути півострів колишнього та нинішнього голів Меджлісу Мустафу Джемілева та Рефата Чубарова, вони звернули увагу на їхніх заступників. Один із них, видатний кримський активіст Ільмі Умеров, став жертвою утисків з боку служб безпеки, йому висунули звинувачення згідно з російським законодавством про боротьбу з екстремізмом.

Ільмі Умеров народився в Узбекистані в сім'ї кримських татар – жертв депортації 1944 року. Він повернувся на півострів, коли в кінці 1980-х було скасовано заборону на повернення кримських татар, і став видатним членом спільноти та місцевим політиком. На початку російської окупації й анексії півострова він працював головою Бахчисарайської районної державної адміністрації. Він пішов з посади на знак

протесту в серпні 2014 року. Ільмі Умеров залишився відвертим критиком анексії та мирно висловлюється на підтримку повернення Криму під контроль України.

19 березня 2016 року Умеров дав інтерв'ю для телебачення кримськотатарською мовою, в якому він наполіг, що «треба змусити Росію вийти з Криму, Донецька й Луганська» (останні два - міста на сході України, які контролюють проросійські збройні угруповання). 12 травня близько четвертої години дня двоє співробітників Федеральної служби безпеки (ФСБ) та місцевий поліціант прийшли до будинку Умерова в Бахчисараї та забрали його на допит у головне управління ФСБ у Сімферополі, столиці Криму. Під час допиту йому повідомили, що він під слідством як підозрюваний за статтею 280.1 Кримінального кодексу РФ за «заклики до здійснення дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації».⁷

Протягом наступних місяців Умерова ще двічі викликали на допит у ФСБ, але він відмовився свідчити проти себе та обрав не відповідати на жодні запитання. Київський районний суд у Сімферополі взяв Умерова на підписку про невиїзд, заборонивши йому залишати Крим. Тим часом, переклад запису його інтерв'ю був наданий слідству для «лінгвістичної експертизи», щоб визначити, чи містили його слова «екстремізм». Умеров і його адвокати не бачили перекладу та висловлюють занепокоєння, що оригінальні заяви Умерова кримськотатарською в ньому могли змінити.

ФСБ також подала клопотання в суд про призначення Ільмі Умерову примусового психіатричного огляду, щоб оцінити його психічне здоров'я. Адвокати Умерова оскаржили клопотання ФСБ. 11 серпня, коли в Київському районному суді в Сімферополі відбувалося слухання щодо запиту ФСБ на психіатричний огляд, в Умерова, який страждає на численні хвороби, у тому числі серцево-судинні захворювання, діабет та хворобу Паркінсона, піднявся тиск, і його довелося покласти в лікарню. Суддя задовольнив клопотання ФСБ за відсутності Умерова.

«18 серпня, поки я лежав у ліжку, агенти ФСБ прийшли до лікарні та відвели мене до Психіатричної лікарні №1 у Сімферополі для примусового психіатричного огляду» – повідомив Ільмі Умеров Amnesty International. Це зробили до того, як була можливість розглянути його апеляцію, що є порушенням російського законодавства.⁸

У перший день перебування Умерова в психіатричній лікарні його відразу помістили у «палату особливого режиму» (ізолятор) для пацієнтів із серйозними психічними розладами і використали це як підставу для відмови в зустрічі з адвокатами та родиною. Завдяки все більшому міжнародному тиску з вимогою його звільнення наступного дня, 19 серпня, Умерову дозволили двічі на день бачитися з родиною. У цілому він провів три тижні у психіатричному закладі, перш ніж його звільнили 7 вересня. Його «огляд» протягом примусового утримання тривалістю в 21 день складався з трьох розмов з персоналом лікарні. Перед звільненням Умерова медична комісія дійшла висновку, що в нього немає жодних психічних розладів, які могли б вплинути на кримінальне провадження.

7 Інтерв'ю Amnesty International з Ільмі Умеровим у Бахчисараї, Крим, 28 вересня 2016 року.

8 Amnesty International визнала Ільмі Умерова в'язнем совісті під час його примусової ізоляції в психіатричній установі, яку можна сприймати як каральний захід за його політичний активізм, та закликала негайно та безумовно звільнити його та припинити будь-які кримінальні провадження проти нього. Більше інформації можна знати тут: Amnesty International, «Активіста насильно утримують у психіатричній лікарні», акція термінової допомоги від 6 вересня 2016 року, доступна за посиланням <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR5047762016ENGLISH.pdf> (доступ 12 грудня 2016).

«Я називаю ці три тижні «одними великими тортурами». Було дуже важко контактувати з пацієнтами з дійсними психіатричними проблемами. Вони постійно намагалися зі мною поговорити, тягнули мене за одяг, кричали. Деякі з них постійно були в туалеті, де не було дверей і було дуже брудно. Там не було ніякого особистого простору» – сказав Умеров Amnesty International.

Після звільнення Умерова з психіатричної установи ФСБ ще принаймні тричі викликала його на подальші допити, при цьому продовжувались утиски і таємне спостереження за ним. Так, усіх колег із Меджлісу, яких він запросив 25 вересня на чаювання, потім послідовно викликали на допит у ФСБ. 28 вересня Умерова визнали винним у порушенні статті 20.28 Кодексу РФ про адміністративні правопорушення («Організація діяльності громадського або релігійного об'єднання, щодо якого було прийняте рішення про призупинення його діяльності») та присудили виплату штрафу в розмірі 750 рублів (близько 11 американських доларів) за організацію зустрічі. Трьох з його гостей також оштрафували за «участь у діяльності» забороненого Меджлісу кримськотатарського народу.

На момент створення цього документа кримінальне розслідування справи про «екстремізм» Умерова триває. 2 листопада ФСБ поінформувала Ільмі Умерова, що його визнали психологічно стабільним, а лінгвістична експертиза показала, що його твердження були «екстремістськими».

ДОСУДОВЕ УТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ МЕДЖЛІСУ АХТЕМА ЧИЙГОЗА ПРОТЯГОМ 18 МІСЯЦІВ ЗА НАДУМАНИМИ ЗВИНУВАЧЕННЯМИ

Після того, як голова Меджлісу Рефат Чубаров був змушений покинути Крим у липні 2014 року,⁹ його заступник Ахтем Чийгоз став найбільш видимою фігурою Меджлісу, що залишався на території Криму. У свою чергу, його заарештували 29 січня 2015 року, коли де-факто влада звинуватила його за організацію «масових заворушень» 26 лютого 2014 року за статтею 212 Кримінального кодексу РФ, що карається строком до 15 років у в'язниці.

26 лютого 2014 проукраїнські та проросійські прихильники водночас зібралися перед Верховною Радою Автономної Республіки Крим (місцевим парламентом). Атмосфера була надзвичайно напруженою. Поліція покинула вулиці. В якийсь момент розпочалися бійки між проукраїнськими та проросійськими прихильниками, але

9 Після того, як Рефат Чубаров 5 липня 2014 року взяв участь у засіданні Меджлісу, яке відбувалося на материковій частині України з міркувань безпеки, йому відмовили у поверненні до Криму на де-факто російському прикордонному пункті. Тогочасна прокурорка Криму Наталія Поклонська оприлюднила своє рішення про заборону Рефату Чубарову «в'їзду до Російської Федерації» на п'ять років.

вони не поширювались за межі ділянки, де два натовпи зустрічались, і обидва натовпи залишались переважно мирними. Згідно з наявними медіа-матеріалами та свідченнями очевидців, Ахтем Чийгоз був одним з тих, хто намагався заспокоїти обидва натовпи і змусити їх триматися на відстані, щоб запобігти насильству. Всі наявні докази свідчать про те, що в той день не було ніяких «масових заворушень», тим більше не в тому значенні, що прописане у статті 212 Кримінального кодексу РФ, за якою його обвинувачують («масові заворушення, що супроводжуються насильством, погрозами, підпалами, знищенням майна, застосуванням зброї, вибухових пристроїв, підіривних, отруйних або інших речовин та предметів, що являють собою небезпеку для оточення, а також чинення озброєного спротиву представнику влади»).

Перше судове засідання у справі проти Ахтема Чийгоза відбулося 2 серпня 2016 року в Сімферополі, коли він вже провів понад 15 місяців у слідчому ізоляторі. Суддя задовольнив клопотання обвинувачення про те, щоб Ахтему Чийгозу дозволили брати участь у власному суді лише через відеозв'язок – з сімферопольського СІЗО на відстані менш ніж 500 метрів від будівлі суду. Захист Ахтема Чийгоза оскаржив це рішення, але їхнє клопотання було відхилене. За словами адвоката Ахтема Чийгоза, суддя на процесуальних підставах постановив, що оскільки рішення про використання відеозв'язку було прийняте протягом досудової стадії слідства, його можна оскаржувати лише після того, як суд винесе вердикт.¹⁰

Amnesty International відвідала судове засідання 27 вересня 2016 року, на якому, як завжди, Ахтем Чийгоз був присутній лише по Skype. Він не чув усього, що говорилося в суді, і кілька разів засідання доводилось переривати через погану якість інтернет-зв'язку. В якийсь момент засідання перервалось, бо інший кримський суд намагався додзвонитися до Skype-адреси, яку використовував слідчий ізолятор, де утримували Ахтема Чийгоза. Через використання відеозв'язку в Ахтема Чийгоза протягом суду не було жодної можливості проконсультуватися зі своїм адвокатом віч-на-віч.

«Вони вирішили ізолювати мене через мої протести. Я б хотів бути там [у залі суду], бо тут я не можу почути половини запитань» – сказав Ахтем Чийгоз делегатам Amnesty International через відеозв'язок під час перерви.

Двоє свідків від обвинувачення, яких допитали в суді того дня, підтвердили, що були на демонстрації в Сімферополі біля будівлі Верховної Ради 26 лютого 2014 року. Однак жоден з них не бачив Ахтема Чийгоза і не міг надати жодних подробиць про те, як почалися події, описані як масові заворушення. Один з них сказав суду, що в нього немає ніякої інформації про «злочинний план» Ахтема Чийгоза організувати масові заворушення (одна із заяв проти Чийгоза, вказана в його обвинуваченні та зачитана в суді). Інший свідок, який через сутички отримав незначні поранення і синці, розповів суду, що Рефат Чубаров, лідер проукраїнської демонстрації 26 лютого 2014 року, та Сергій Аксьонов, лідер проросійської демонстрації, говорили зі своїми прихильниками через гучномовці та закликали їх до спокою. Як і перший свідок, він теж не бачив Ахтема Чийгоза того дня.

¹⁰ Інтерв'ю Amnesty International з адвокатом Миколою Полозовим у Сімферополі, Крим, 27 вересня 2016 року.

За словами адвоката Ахтема Чийгоза, покази свідків на судовому засіданні того дня були подібні до показів численних інших свідків. На момент складання цього документа жоден з понад 60 свідків від обвинувачення не підтвердив, що бачив Ахтема Чийгоза біля Верховної Ради 26 лютого 2014 року, і не зміг пояснити, яку роль він відіграв у «масових заворушеннях» того дня.

«Вони [російська влада] намагаються залякати весь наш народ. Мене судять лише через мій політичний активізм і через те, що я відмовився їх підтримати. Це шахрайський суд» – сказав Ахтем Чийгоз Amnesty International.

Також у справі проти Ахтема Чийгоза є п'ять таємних свідків, свідчення яких ще не заслухали в суді на момент написання доповіді. Команда його адвокатів занепокоєна тим, що ці свідчення можуть бути повністю сфальсифікованими, проте це неможливо буде перевірити. Використання таємних свідків та нерозкритих свідчень у цій справі є прямим порушенням права на справедливий суд. Судовий процес досі триває.

Amnesty International вважає Ахтема Чийгоза в'язнем совісті, якого ув'язнили та засуджують винятково через його мирний політичний активізм і протистояння російській окупації й анексії Криму. Слід негайно і безумовно його звільнити та зняти з нього всі обвинувачення.

НАСИЛЬНИЦЬКЕ ЗНИКНЕННЯ ЕРВІНА ІБРАГІМОВА

Кримськотатарський активіст Ервін Ібрагімов – колишній депутат Бахчисарайської міської ради, член Світового конгресу кримських татар, міжнародної організації, утвореної після анексії півострова Росією в 2014 році з метою захисту прав кримських татар та їхньої культурної спадщини. Вперше йому стало відомо, що за його діяльністю приховано стежать, у травні 2016 року. Ервін Ібрагімов повідомив друзям, що 17 травня він помітив машину, яка стояла поруч з його будинком, а пізніше переслідувала його протягом дня.

Востаннє Ервін Ібрагімов розмовляв зі своїм батьком телефоном близько 11 години вечора 24 травня. Пізніше батько знайшов його покинуту автівку поряд з їхнім будинком у Бахчисараї, центральний Крим, з відчиненими дверцятами і ключем у замку запалювання. Запис камери відеоспостереження з магазину поблизу показує, як машину Ервіна Ібрагімова зупиняє група чоловіків. Видно, як він недовго спілкується з чоловіками, перш ніж спробувати втекти. Можна побачити, як чоловіки його хапають, змушують сісти в їхній фургон і відразу їдуть геть.

25 травня батько Ервіна Ібрагімова пішов до управління ФСБ у Сімферополі, щоб написати скаргу і надати запис камери відеоспостереження. Працівники ФСБ відмовилися прийняти заяву і сказали, щоб він надіслав її поштою. Поліція в Бахчисараї почала розслідування інциденту і оглянула машину. Однак на момент написання доповіді слідство не дало жодних значних результатів.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ЗВИНУВАЧЕННЯМ У ЧЛЕНСТВІ У «ТЕРОРИСТИЧНІЙ» ОРГАНІЗАЦІЇ

Після анексії Криму Росія поширила власне законодавство на окупований півострів, що є порушенням її міжнародних зобов'язань як окупаційної держави. Російське законодавство про боротьбу з екстремізмом, яке часто застосовують проти тих, хто критикує російський уряд, особливо Закон про протидію екстремістській діяльності, використовують у поєднанні з антитерористичним законодавством, щоб висувати хибні звинувачення багатьом людям.

Крім того, слухання справ з обвинувачень у «тероризмі» в Росії можуть проходити лише у військових судах. Найближчий такий суд – це Північно-Кавказький окружний військовий суд у Ростові-на-Дону в Росії. Притягнення відповідачів з Криму до слухань у військовому суді за межами Криму – це пряме порушення міжнародного гуманітарного права, що регулює окупацію.

На момент написання доповіді принаймні 19 осіб заарештували за звинуваченнями у членстві в Хізб ут-Тахрір.¹¹ Чотирьом у результаті суду, що містив численні

¹¹ Хізб ут-Тахрір визнали терористичною організацією рішенням Верховного Суду Російської Федерації 4 лютого 2003 року. В рішенні суду йшлося:

«Партія ісламського звільнення» («Хізб ут-Тахрір аль-Ісламі») [це] організація, що має на мені усунення неісламських урядів та встановлення ісламського правління у всесвітньому масштабі шляхом відтворення «Всесвітнього ісламського Халіфату», першочергово в регіонах з переважно мусульманським населенням, включно з Росією та країнами СНД.

Основні форми [її] діяльності: войовнича ісламістська пропаганда у поєднанні з нетерпимістю до інших релігій; активне вербування прихильників, цілеспрямована робота із внесення розколу в суспільство (перш за все

порушення, були винесені вироки у вересні 2016 року в Ростові-на-Дону. Amnesty International мала нагоду ознайомитися зі справами двох наступних осіб – Еміра-Усеїна Куку та Мусліма Алієва, - які були заарештовані 11 лютого 2016 року та залишаються у слідчому ізоляторі. Їхні справи розкривають схему цькування та, особливо справа Еміра-Усеїна Куку, зображають те, наскільки недостатніми є докази, надані стосовно кримінального проступку.¹² Під час місії в Крим Amnesty International не змогла встановити зв'язок з родичами та адвокатами решти підозрюваних, тому не може висловити свою позицію стосовно дійсності звинувачень проти них. Хоча загальна подібність переслідувань, безумовно, кидає тінь на всі ці справи.

У всіх цих справах звинувачення у членстві в Хізб ут-Тахрір або виявляються однозначно необґрунтованими, або ж існують вагомі причини сумніватися в достовірності висунутих звинувачень. Це викликає серйозне занепокоєння стосовно справедливості суду.

«СЕВАСТОПОЛЬСЬКА ЧЕТВІРКА»

Четверо чоловіків уже постали перед судом у Ростові-на-Дону в Росії, їх звинуватили у членстві в Хізб ут-Тахрір та засудили до ув'язнення терміном від п'яти до семи років. Ще 15 інших зараз утримуються у слідчому ізоляторі в Криму, поки проводиться розслідування їхніх справ.

7 вересня 2016 року Північно-Кавказький окружний військовий суд визнав Руслана Зейтуллаєва, Рустема Ваїтова, Нурі Прімова та Ферата Сайфуллаєва винними у членстві в севастопольському осередку Хізб ут-Тахрір. Руслана Зейтуллаєва засудили до семи років у в'язниці за те, що він «організував» осередок, а троє інших чоловіків отримали по п'ять років ув'язнення.

Виникає багато запитань щодо того, наскільки справедливим був їхній суд. Зокрема, протягом судових слухань кілька свідків від обвинувачення відкликали свої заяви, зроблені перед судом. Один чоловік, пастух із Севастополя, сказав суду, що під час допиту слідчий ФСБ попередив його, що якщо він не підпише документ, що лежав перед ним, то опиниться у в'язниці разом з рештою чотирма. Інші заявляли про подібні форми тиску на них під час ведення слідства, коли відкликали свої заяви в суді.

За словами одного з адвокатів відповідачів у справі проти цих чотирьох чоловіків, лише один доказ, по суті, може бути використаний на підтримку заяви обвинувачення, що вони були членами Хізб ут-Тахрір: аудіо- та відеоматеріали їхньої розмови з пристроєм спостереження у будинку знайомого, де вони обговорювали релігійні теми. З 90-хвилинного запису розмови лише 10 хвилин відтворили в суді, після чого

пропагандистська з потужним фінансовим підкріпленням). (Цитату взято з <http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/234923/>).

12 11 лютого 2016 року російська служба безпеки арештувала Енвера Бекірова та Вадима Сірука, як причетних до справи Еміра-Усеїна Куку та Мусліма Алієва, та висунула їм звинувачення у членстві у тому самому «осередку» Хізб ут-Тахрір. Слід за цим ще дев'ятеро чоловіків були заарештовані у квітні, травні та жовтні у різних частинах Криму, проти них були відкриті окремі справи зі звинуваченням у членстві в Хізб ут-Тахрір. Рефата Алімова та Арсена Джеппарова арештували 18 квітня у Краснокам'янці, що в пригороді Ялти, південний Крим. Четверо інших – Зеврі Абсеїтов, Ремзі Меметов, Рустем Абільтаров і Енвер Мамутов – були арештовані 12 травня в Бахчисараї. Нарешті, Тимура і Узеїра Абдуллаєвих, Рустема Ісмаїлова, Айдера Саледінова та Емілія Джемаденова арештували 12 жовтня 2016 року у Кам'янці та Строганівці, селах у центральній та північній частинах Криму. Усі ці дев'ять чоловіків на момент написання доповіді знаходились у слідчому ізоляторі в очікуванні суду.

відеозв'язком дав свідчення таємний свідок, який підтвердив свої попередні заяви перед суддею й адвокатами, на відміну від майже всіх інших свідків обвинувачення, що виступали перед судом особисто.¹³

Обвинувачення подало апеляцію щодо вироку, вимагаючи довший термін для Руслана Зейтуллаєва, у той час як адвокати чотирьох чоловіків подали апеляцію за фактом засудження. На момент написання цього документа апеляційне слухання ще не відбулося.

УТИСКИ, ПОБИТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ АКТИВІСТА-ПРАВОНАХОДИНИКА ЕМІРА-УСЕЇНА КУКУ

Емір-Усеїн Куку знаходиться під вартою з лютого 2016 року за надзвичайно сумнівними звинуваченнями у членстві в терористичній організації, а саме Хізб ут-Тахрір (стаття 205.5 Кримінального кодексу РФ). Він був місцевим держслужбовцем у міських адміністраціях Ялти та Кореїза, коли почалась російська окупація та анексія Криму, та є добре відомим членом місцевої кримськотатарської спільноти. Суд за його справу ще не розпочався.

У липні 2014 року Емір-Усеїн вперше розповів своїй дружині Мерієм Куку, що до нього на роботу навідувався оперативний працівник ФСБ і намагався переконати його стати інформатором ФСБ. Протягом наступних місяців працівник ФСБ ще принаймні тричі повторював свою «пропозицію співпраці». До Мерієм Куку, дружини Еміра-Усеїна, також одного разу підходив той самий працівник ФСБ восени 2014 року, але вона відмовилась із ним розмовляти.¹⁴ Це було поруч зі школою, в яку ходять їхні діти, коли вона чекала на них.

Після хвилі насильницьких зникнень кримських татар, у жовтні 2014 року Емір-Усеїн Куку вирішив приєднатися до новоствореної Кримської контактної групи з прав людини. Вона була створена родичами зниклих безвісти людей з метою взаємодії з владою та моніторингу прогресу офіційних розслідувань. В межах цієї ініціативи Емір-Усеїн Куку часто подорожував, щоб документувати нові випадки зникнень. Він також брав участь у відкритих зустрічах контактної групи.

20 квітня 2015 року близько 8 години ранку Емір-Усеїн Куку дорогою на роботу йшов до автобусної зупинки неподалік від свого будинку. У той самий час, за словами очевидців, двоє чоловіків у цивільному одязі чекали на Куку в мікроавтобусі «Газель» на вулиці поблизу його дома. У «Газелі» був відкритий капот, але ці двоє чоловіків сиділи всередині. Еміру-Усеїну Куку це здалось підозрілим, і він повернув у напрямку людної заправки. Чоловіки вибігли з мікроавтобуса, наздогнали Еміра-Усеїна Куку, кинули його на землю та почали бити ногами по голові й тулубу. Коли він запитав, хто вони, чоловіки відповіли: «Зажди, скоро дізнаєшся, хто ми такі». Великий натовп свідків зібрався навколо цих двох чоловіків, поки вони його били. Ще двоє чоловіків з масками й автоматами вийшли з мікроавтобуса, і ті, хто бив Еміра-Усеїна Куку, по-

¹³ Інтерв'ю Amnesty International з адвокатом Емілем Курбедіновим у Сімферополі, Крим, 30 вересня 2016 року.

¹⁴ Інтерв'ю Amnesty International з Мерієм Куку в Кореїзі, південний Крим, 29 вересня 2016 року.

казали на них і сказали: «Бачиш, ось хто ми такі». Разом ці четверо чоловіків силою посадили Еміра-Усеїна Куку в мікроавтобус і поїхали у відділення ФСБ в Ялті.

Приблизно за годину Куку повернули додому, знову на «Газелі». Ще вісім чоловіків з масками й автоматами вийшли з ним і супроводили його до дверей. Він кульгав. Підїхав ще один мікроавтобус з не менш ніж десятьма чоловіками в масках і з автоматами, вони зайняли позиції навколо будинку Еміра-Усеїна Куку. Єдиною людиною без маски був той самий працівник ФСБ, який, за словами Еміра-Усеїна Куку, неодноразово намагався завербувати його як інформатора. Він пред'явив ордер на обшук. Поки інші працівники ФСБ обшукували будинок, він почав допитувати Еміра-Усеїна Куку щодо його «екстремістської» діяльності в соціальних мережах, розпитуючи, якого роду веб-сторінки він відвідував. Мерієм Куку випадково почула, як працівник ФСБ обіцяв її чоловікові, що «запроторить [його] до в'язниці за Хізб ут-Тахрір». За словами Мерієм Куку, обшук тривав недовго, ФСБ забрала два їхні комп'ютери, кілька книжок та мобільний телефон Еміра-Усеїна, але на той раз його не арештувала.

Наступного дня Емір-Усеїн Куку пішов до лікаря та зняв побої. Йому порадили лягти у лікарню, але він відмовився від госпіталізації та пішов до місцевого поліцейного відділку, щоб написати скаргу про побиття. 1 травня 2015 року Емір-Усеїн Куку дізнався, що місцева поліція відмовилась починати кримінальне розслідування за його заявою, називаючи причиною «відсутність складу злочину». Три місяці потому, у серпні 2015 його викликали до військового слідчого управління Слідчого комітету в Ялті та повідомили, що ФСБ відкрила проти нього кримінальну справу за здійснення нападу на двох їхніх працівників 20 квітня.

3 грудня 2015 року Еміра-Усеїна Куку викликали до Слідчого комітету в Ялті та повідомили, що стосовно нього розпочато кримінальне розслідування за фактом розміщення екстремістських матеріалів на його сторінках у соцмережах. Під час допиту слідчий запитав про 42 онлайн-елементи, які Куку опублікував у соцмережах, включно з його постами про Меджліс і його лідерів.

11 лютого 2016 року близько 6:45 ранку Емір-Усеїн і Мерієм Куку були розбуджені шумом від того, як вибивають двері їхнього будинку. Двоє чоловіків з масками і автоматами, двоє цивільних, що були присутні як свідки, та п'ятеро слідчих увійшли до будинку. Слідчі представилися працівниками ФСБ та показали ордер на обшук.

Після п'яти годин надзвичайно ретельного та грубого обшуку чоловіки забрали Еміра-Усеїна Куку, а також конфіскували один комп'ютер, два мобільні телефони і один планшет. Один зі співробітників ФСБ сказав Мерієм Куку: «Ваш чоловік сам в усьому винен, і до вечора ви очманієте». Пізніше того ж дня Еміра-Усеїна Куку офіційно оголосили кримінальним підозрюваним і звинуватили у членстві в Хізб ут-Тахрір. Його відправили до слідчого ізолятора, де він досі перебуває на момент написання цієї доповіді.

Емір-Усеїн Куку заперечує членство у цій організації. Він - відома особа у своїй спільноті, і ніхто ніколи не чув про якісь зв'язки з Хізб ут-Тахрір, так само жодні його дії не могли свідчити про його причетність до цієї організації. За словами його адвоката, єдиний вагомий доказ можливого зв'язку Куку з Хізб ут-Тахрір – підслухана розмова між ним, Муслімом Алієвим (див. нижче) та ще двома чоловіками 5 жовтня 2015 року. За словами адвоката, під час приватної зустрічі Куку зміг пригадати розмову, яка стосувалася політики та загальної ситуації в Криму. У файлах по справі Куку є офіційний запис розмови, яку прослуховувала ФСБ. Однак його адвокату відмовили в доступі до таємного транскрипту цієї розмови, значно знижуючи шанси Еміра-Усеїна оскаржити

ти своє нинішнє утримання в СІЗО.

Як і Ахтем Чийгоз, Емір-Усеїн Куку має можливість бути присутнім на своїх досудових слуханнях тільки через відеозв'язок (вони мають відбуватися регулярно для подовження його тримання під вартою). Якість з'єднання погана, й Емір-Усеїн Куку не може як слід чути, що відбувається в залі суду. Це також заважає йому побачитися з сім'єю, яка не може відвідувати його в слідчому ізоляторі, де його утримують.

За час перебування під вартою Еміра-Усеїна Куку принаймні двічі відвідував той самий працівник ФСБ, котрий намагався завербувати його як таємного інформатора, і повторював свої вимоги – які Емір-Усеїн знову відхилив.

Після його арешту родину Еміра-Усеїна Куку продовжують цькувати. 2 березня 2016 року близько 3:20 пополудні невідомий чоловік підійшов до Бекіра, дев'ятирічного сина Еміра-Усеїна, біля школи, поки той чекав, коли його забере тітка. Чоловік сказав хлопчику, що «працює на ФСБ» і що його батько «зробив щось погане та буде гнити у в'язниці 10-12 років». Наляканий хлопчик розповів про це матері, і з допомогою адвоката Еміра-Усеїна сім'я подала скаргу до місцевої поліції про цей інцидент. Поки що у розслідуванні цього випадку не було зрушень – натомість, це використовують проти самого Еміра-Усеїна.

26 вересня 2016 року місцева інспекторка поліції у справах неповнолітніх у Кореїзі подзвонила Мерієм Куку. Вона повідомила, що за запитом Слідчого комітету з'ясує, чому Емір-Усеїн не зміг захистити свого сина від домагань незнайомця. Коли Мерієм сказала інспекторці, що вона має спершу поговорити з їхнім адвокатом, інспекторка наполягла, що хоче зустрітися з Бекіром особисто та розпитати його про батька. Коли Мерієм відмовила, інспекторка пішла до школи Бекіра та поговорила з його вчителями. Мерієм Куку побоюється, що де-факто влада могла почати ці розпитування з наміром позбавити їх з Еміром-Усеїном батьківських прав на їхнього сина Бекіра.

Amnesty International вважає безпідставними обвинувачення проти Еміра-Усеїна Куку, якого переслідують за його правозахисну діяльність та правомірне вираження власних поглядів. Усі кримінальні обвинувачення проти нього мають бути негайно зняті, а його самого слід негайно і безумовно звільнити.

КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ТА ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ МУСЛІМА АЛІЄВА ЧЕРЕЗ КРИТИКУ НИМ РЕЛІГІЙНИХ ЛІДЕРІВ

Муслім Алієв – неформальний лідер місцевої мусульманської спільноти в Алушті, що на південному сході Криму. Якийсь час він виступав як організатор спільноти під час конфліктів з Муфтїятотом – місцевим мусульманським керівним органом. З точки зору багатьох кримських татар, після російської окупації й анексії Криму Муфтїят підкорився де-факто владі, обмінявши свою лояльність на підтримку з її боку. Родина Мусліма Алієва вважає, що ці конфлікти спровокували кримінальне розслідування проти нього щодо участі в терористичній організації разом з Еміром-Усеїном Куку.

За словами Наджіє, дружини Мусліма Алієва, 11 лютого близько 6:30 ранку група озброєних чоловіків у масках увірвалася до їхнього будинку, коли вони та їхні четверо дітей спали. На них націлили зброю та наказали лягти на підлогу. Після цього чоловіки обшукали їхній будинок. Один з них представився співробітником ФСБ і сказав родині, що вони шукають зброю, наркотики та боєприпаси. Коли Муслім Алієв наполіг на тому, що хоче подзвонити адвокату, йому сказали, що він не має на це права.¹⁵

«Вони поводитись дуже грубо. У всіх були брудні чоботи, і вони пройшлись по всьому будинку. Один з них кинув додолу Коран і не дозволив мені його підняти, не зважаючи на мої благання» – так Наджіє Алієва описала обшук Amnesty International.

Обшук тривав понад шість годин, ніщо не оминули увагою. Здавалось, оперативники, які його проводили, користувалися з кожної нагоди принизити родину. Наприклад, коли вони обшукували підвал, де в Алієвих стоять мішки з борошном, то жартували, що це може бути кокаїн. Один із них звернувся до найменшого сина Алієвих із питанням: «Коли ти виростеш, хочеш бути, як ми? Хочеш мочити таких, як твій батько?»

Коли обшук скінчився, працівники ФСБ не знайшли нічого з тих предметів, які мали намір знайти. Більш того, вони конфіскували деякі релігійні книжки, планшет і комп'ютер родини та забрали Мусліма Алієва, не повідомляючи, куди його повезуть, хоча Наджіє Алієва наполегливо благала їй це сказати.

Близько восьмої вечора Муслім Алієв зателефонував дружині та сказав, що він у Сімферополі в управлінні ФСБ. Після допиту слідчі ФСБ оголосили його підозрюваним у скоєнні кримінального злочину за статтею 205.5 Кримінального кодексу РФ «організація діяльності терористичної організації», що карається строком до 20 років у зв'язку з його ймовірною причетністю до Хізб ут-Тахрір. На момент написання доповіді кримінальне розслідування у справі Мусліма Алієва тривало, а він сам залишався під вартою.

¹⁵ Інтерв'ю Amnesty International з Наджіє Алієвою в Алушті, Крим, 28 вересня 2016 року.

ЦЬКУВАННЯ АДВОКАТІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НАД СПРАВАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З «ТЕРОРИЗМОМ» ТА «ЕКСТРЕМІЗМОМ»

Адвокати, які представляють кількох зі згаданих у звіті осіб, самі стали об'єктами для цькування, включно з погрозами кримінального переслідування та позбавлення їх статусів адвоката. Так, Миколі Полозову, який представляє Ахтема Чийгоза, 20 вересня повідомили, що Слідчий комітет Криму за запитом прокуратури Криму розпочав дослідчу перевірку його постів у соцмережах. Якщо у змісті його онлайн-публікацій побачать кримінальне порушення за російським законодавством, це призведе до позбавлення його статусу адвоката.

На відміну від Миколи Полозова, який живе в Росії та регулярно їздить до Криму, щоб представляти своїх клієнтів, адвокат Еміль Курбедінов живе та працює в Криму. Він представляв чотирьох відповідачів у «справі Хізб ут-Тахрір». Він також часто буває першим адвокатом, хто приїздить на місце події, коли ФСБ вривається в будинок етнічних кримських татар і обшукує його, та в інших випадках, коли представникам кримськотатарської спільноти потрібна юридична допомога для спілкування з російською та де-факто кримською владою. Він зіткнувся з різноманітними погрозами та іншими формами утисків – на його думку, так влада намагається змусити його припинити адвокатську практику.

Наприклад, 30 серпня 2016 року близько 20 чоловіків у цивільному одязі намагалися прорватися в будівлю в Сімферополі, де знаходиться офіс юридичної фірми Еміля Курбедінова. Самого Курбедінова всередині не було, а його колеги замкнули двері та відмовилися впускати чоловіків, не знаючи, хто вони такі. Жоден з них не представився, однак співробітники Курбедінова змогли впізнати деяких оперативників ФСБ, яких вони бачили раніше в суді або на обшуках будинків. Чоловіки наполягали, щоб Еміль Курбедінов відчинив двері, та продовжували гупати й тинятися під вікнами протягом наступних двох з половиною годин. Коли вони пішли, колеги Курбедінова помітили, що підозріла автівка з людиною всередині була припаркована неподалік офісу, де вона й залишалась ще кілька тижнів.

Колеги Курбедінова з Кримської колегії адвокатів розповіли йому, що ФСБ неофіційно виходила на деяких з них з проханням спробувати відмовити його від справ, у яких фігурували кримські татари.

2 листопада Курбедінову зателефонував чиновник із Сімферополя і сказав, що йому слід вийти з Кримської колегії адвокатів, адже він втягнутий у політику, багато подорожує та висловлюється проти Росії. Чиновник попередив, що всі адвокати з Кримської колегії постраждають, якщо він не залишить її. Голова Колегії адвокатів також отримав дзвінок від представника ФСБ з вимогою виключення з неї Курбедінова. Бізнес-центр, де Курбедінов знімає офісне приміщення, часто перевіряє муніципальна влада – можливо, щоб спробувати змусити орендодавця розірвати договір оренди.

КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ТА ЦЬКУВАННЯ ЖУРНАЛІСТА МИКОЛИ СЕМЕНИ

Право на свободу вираження думки в Криму зазнало особливого удару, нинішній стан ЗМІ на півострові – яскравий тому приклад. У медіа більше немає плюралізму, а окремим журналістам, які наслідуються критикувати де-факто владу, буквально не залишили вибору, окрім як писати під вигаданими іменами для ЗМІ за межами Криму. Критика російської окупації й анексії – кримінальний злочин, відповідно до статті 280.1 Кримінального кодексу РФ («Публічні заклики до здійснення дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації»), яка вступила в силу за два місяці до окупації Криму та ще більше доповнювалась після його анексії. Такі дії можуть призвести до кримінального переслідування, як можна зрозуміти зі справи Миколи Семени.

Микола Семена – один з небагатьох проукраїнських журналістів, які залишилися в Криму після окупації й анексії та продовжують працювати на міжнародні медіа під різними псевдонімами. 11 вересня 2015 року він опублікував статтю під назвою «Блокада – необхідний перший крок до звільнення Криму» на сайті Крим.Реалії, проекту Радіо «Свобода», фінансованому з Європи.¹⁶

Використовуючи псевдонім, Семена стверджує в статті, що блокування доставки споживчих товарів у Крим, яке за кілька днів до того розпочали окремі кримські татари та інші активісти на кордоні з материковою Україною, було «формою боротьби, необхідної для повернення півострова до України».

«Я продовжував працювати у Сімферополі, ніби нічого й не сталося. Тоді 19 серпня 2016 року хтось постукав у мої двері о 7 годині ранку. Це була Федеральна служба безпеки Росії (ФСБ). Агенти повідомили, що вони відкрили кримінальне розслідуван-

¹⁶ Стаття доступна за посиланням: <http://ru.krymr.com/a/27240750.html> (доступ 12 грудня 2016).

ня проти мене, та показали судовий ордер на обшук мого будинку» – сказав Семена Amnesty International.¹⁷

Після обшуку його будинку службовці ФСБ забрали комп'ютер Семени, його мобільний телефон і попросили піти з ними для допиту до регіонального управління ФСБ у Сімферополі.

Під час допиту працівники ФСБ показали Семені понад 30 скріншотів з його комп'ютера, які було таємно зроблено, коли він писав свою статтю про блокаду. Семена підтвердив, що він є автором статті, однак наполягав на тому, що не вчинив жодного кримінального правопорушення.

Після допиту проти Семени було відкрито справу за нібито скоєння злочину та «публічні заклики, що загрожують територіальній цілісності Російської Федерації». Семену взяли на підписку про невиїзд, за якою він не може покидати Сімферополь, поки проти нього триває кримінальне розслідування (на момент написання звіту ця інформація була все ще актуальною). Ще до обшуку ФСБ, у лютому 2016 року Семені діагностували хворобу хребта на ранній стадії, яка потребує хірургічного втручання.

«Щоранку мені потрібно десь 30 хвилин для розтяжки, перш ніж я можу рухатись і починати свій день. Я б хотів зробити операцію в Києві, бо не довіряю лікарям тут. Мій адвокат надіслав до ФСБ запит із проханням зняти з мене обмеження на пересування, але вони відмовили» – розповів Семена Amnesty International.

На додачу до підписки про невиїзд Семену вже включили до російського федерального списку «екстремістів», незважаючи на те, що розслідування досі триває. Перебування у цьому списку жорстко обмежує доступ Семени до свого банківського рахунку. Він має подавати письмову заяву до свого банку щоразу, коли хоче зняти будь-які кошти. Семена припинив журналістську діяльність через кримінальне розслідування і живе за рахунок своїх заощаджень.

«Я не планував їхати звідси. Мій дім і моя родина тут. Але зараз мені потрібна операція, і я не можу працювати в Криму, щоб заробити на неї. Я не думаю, що винен. Я просто висловлював свою власну думку».¹⁸

17 Інтерв'ю Amnesty International з Миколою Семеною у Сімферополі, Крим, 27 вересня 2016 року.

18 Інтерв'ю Amnesty International з Миколою Семеною у Сімферополі, Крим, 27 вересня 2016 року.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДЕ-ФАКТО КРИМСЬКІЙ І РОСІЙСЬКІЙ ВЛАДІ У КРИМУ

- Надати доступ на територію Криму усім відповідним механізмам моніторингу, включно з Комітетом з питань запобігання катуванням, Європейською комісією проти расизму та нетерпимості.
- Ефективно та неупереджено розслідувати всі заявлені та ймовірні випадки насильницьких зникнень у Криму з березня 2014 року, а саме:
- Негайно розкрити долю та місце знаходження тих, кого безпідставно позбавили свободи, включно з особами, які зникли за насильницьких обставин, та надати відповідну інформацію їхнім родинам;
- Тих, хто знаходиться під арештом, негайно звільнити або перенести їхні справи до компетентного цивільного суду, висунувши їм обґрунтовані кримінальні звинувачення, забезпечити їм доступ до обраних ними адвокатів, медичного догляду та спілкування з родинами;
- Притягнути до відповідальності у справедливому суді всіх, хто підозрюється у злочинах за міжнародним правом та інших серйозних порушеннях прав людини, включно зі свавільним позбавленням волі, протиправним вбивством або насильницьким зникненням.
- Поважати права на свободу вираження думки, мирних зібрань та об'єднань, забезпечити, що ними може користуватися будь-яка особа і група в Криму без дискримінації на підставі політичних чи релігійних поглядів, етнічної приналежності чи на будь-яких інших підставах:
- Скасувати обмеження, накладені на право на мирне зібрання, включно з надзвичайно стримувальними положеннями російського законодавства, а також будь-які свавільні заборони, що створюють перепони для користування цим правом членам кримськотатарської спільноти чи будь-яким іншим групам та особам;
- Дозволити та сприяти повторному відкриттю ЗМІ, які були незаконно закриті чи змушені закритися внаслідок вимоги перереєстрації за російським законодавством;
- Забезпечити журналістам необмежений доступ та свободу безперешкодно займатися своєю професійною діяльністю в Криму, включно з журналістами з материкової України;

- Розслідувати всі відомі випадки протиправного затримання, залякування та цькування журналістів у Криму та притягнути до відповідальності підозрюваних у вчиненні злочинів на справедливому суді;
- Покінчити з практикою безпідставного блокування доступу до онлайн-ресурсів без постанови суду.
- Виключити Меджліс кримськотатарського народу зі списку «екстремістських організацій» та зняти всі пов'язані з цим обмеження його діяльності.
- Припинити застосування кримінальних проваджень для цькування та ув'язнення осіб, які чинять мирний спротив російській окупації та анексії Криму.
- Припинити свавільні обшуки будинків, виклики на допит та інші форми утисків осіб, які чинять мирний спротив анексії Криму, з боку представників поліції та служби безпеки.
- Негайно і безумовно звільнити та зняти всі звинувачення з Ахтема Чийгоза.
- Зняти всі звинувачення з Ільмі Умерова, Миколи Семени, а також всіх, проти кого безпідставно відкрили кримінальні чи адміністративні справи через їхній мирний активізм, проукраїнські або інші мирні погляди, які критикують російську та де-факто кримську владу або з якими ця влада не згодна.
- Негайно припинити вивезення мешканців Криму до Росії та проведення процесів у їхніх справах у російських військових судах.
- Скасувати вироки, винесені за звинуваченням у членстві в Хізб ут-Тахрір у результаті несправедливих судових розглядів; будь-які повторні судові засідання мають поважати міжнародні стандарти справедливого суду, міжнародне гуманітарне право та проводитись у цивільному суді на території Криму.
- Негайно і безумовно звільнити та зняти всі звинувачення з Еміра-Усеїна Куку.
- Надати Мусліму Алієву та іншим особам, що знаходяться під слідством за звинуваченням у членстві у Хізб ут-Тахрір, можливість оскаржити у суді запобіжний захід, обраний проти них, надавши їм достатні дані, що розглядаються слідством в якості доказів їх причетності до цієї організації, та які стали підставою для утримання їх під вартою.
- Забезпечити всім юристам у Криму можливість виконувати свої професійні обов'язки без залякувань, перешкод, утисків чи недоречних втручань, згідно з Основними принципами ООН, що стосуються ролі юристів.
- Повною мірою співпрацювати з міжнародними та регіональними моніторинговими механізмами, зокрема з ООН, ОБСЄ та Радою Європи, а також з усіма незалежними ініціативами з правозахисного моніторингу, у тому числі забезпечивши їм повний та безперешкодний доступ до Криму та, зокрема, скасувавши вимогу отримання російської візи для відвідання Криму.

УКРАЇНСЬКІЙ ВЛАДІ

- Якнайшвидше ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний 20 січня 2000 року.
- Розробити програму державної підтримки жертв порушень прав людини з Криму та забезпечити, щоб ця програма була для них якомога більш доступною за нинішніх умов та містила, серед іншого, програму ефективної юридичної, консульської, медичної, психологічної та інших видів підтримки осіб, які знаходяться у Криму або приїхали звідти, включно з тими, кого перевезли в Росію в рамках їхнього кримінального переслідування.
- Повною мірою співпрацювати з міжнародними та регіональними моніторинговими механізмами, використовуючи усі наявні можливості сприяти розширенню їхнього мандату (де цього ще не було зроблено) та доступу до Криму.
- Сприяти незалежному моніторингу ситуації з правами людини у Криму (та доступу на півострів) іншими організаціями, включно з міжнародними НУО, пом'якшивши, зокрема, законодавчі обмеження, прописані у Постанові Кабінету Міністрів України №722 від 16.09.2015.

МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ

- Розглядати кожную потенційну можливість ефективного моніторингу ситуації з правами людини в Криму.
- Використовувати кожную наявну можливість обговорювати порушення прав людини в Криму з російською владою на двосторонніх і багатосторонніх платформах та наполягати на повній повазі до прав людини та на зобов'язаннях Росії захищати їх відповідно до міжнародного права.
- Наполягати на повній співпраці Росії з усіма міжнародними та регіональними моніторинговими механізмами, в тому числі на наданні їхнім представникам повного та безперешкодного доступу до Криму.

ОБСЄ

- Збільшити зусилля для забезпечення повної реалізації мандату Спеціальної моніторингової місії в Україні, який поширюється на Крим, у тому числі наполягаючи на повному та безперешкодному доступі до півострова.
- Забезпечити ефективний та вичерпний моніторинг порушень прав людини у Криму, наскільки це можливо за нинішніх умов, і регулярно оприлюднювати нововідкриті факти.

УПРАВЛІННЮ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ

- Збільшити зусилля для забезпечення повної реалізації мандату Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, який поширюється на Крим, у тому числі наполягаючи на повному та безперешкодному доступі до півострова.
- Забезпечити ефективний та вичерпний моніторинг порушень прав людини у Криму, наскільки це можливо за нинішніх умов, і регулярно оприлюднювати нововідкриті факти.

РАДІ ЄВРОПИ

- Комітет міністрів і Генеральний секретар мають забезпечити регулярні політичні консультації з метою обговорення ситуації з правами людини в Криму та знаходження рішень, які гарантуватимуть і сприятимуть негайному й необмеженому доступу на територію Криму всіх механізмів і органів Ради Європи, які займаються моніторингом прав людини, зокрема Європейського комітету з питань запобігання катуванням, Комісара з прав людини, Консультативного комітету Рамкової конвенції про захист національних меншин, Європейської комісії проти расизму та нетерпимості.
- Забезпечити Парламентській асамблеї необмежений доступ до Криму для спостереження та звітування стосовно ситуації з правами людини. Це пріоритетна задача, що випливає з Резолюції ПАРЕ 2133 (2016) «Засоби правового захисту у випадку порушення прав людини на територіях України, непідконтрольних українській владі», прийнятої у жовтні 2016 року. ПАРЕ має регулярно обговорювати та пильно слідкувати за політичними й гуманітарними наслідками конфлікту в Україні, як вказано у Резолюції 2132 «Політичні наслідки російської агресії в Україні», прийнятій у жовтні 2016 року.

Відколи Росія окупувала та анексувала Крим у лютому-березні 2014 року, російська та де-факто місцева влада вимагали цілковитої згоди з цим жорстоким фактом. У той час як більшість опонентів анексії Криму були змушені переселитися або замовкнути, кримськотатарські лідери та активісти стали найбільш організованим осередком незгоди та взяли на себе тягар репресій. Меджліс, їхній репрезентативний орган, був заборонений як «екстремістська» організація, а будь-який зв'язок з ним тепер поза законом. Лідери кримськотатарського народу були вигнані з півострова або знаходяться на лаві підсудних за різними надуманими звинуваченнями, деякі зникли за насильницьких обставин. Найпопулярніші ЗМІ, що вели мовлення кримськотатарською мовою, були змушені закритися, їм також заблокували доступ до їхньої аудиторії в Криму через Інтернет. Публічні протести були викорінені. Не говорячи про базові політичні питання стосовно анексії Криму, Росія досі зв'язана цілою низкою міжнародних правозахисних законодавчих актів. У пошуках шляхів закріплення свого контролю над півостровом, ця країна в пориві захвату лиш продемонструвала, наскільки нехтує цими законами. Пригнобленим і заляканим необхідні інші, хто міг би висловити протест разом з ними по всьому світу.

AMNESTY
INTERNATIONAL

